

Bijlage HAVO
2026

tijdvak 2

Nederlands

Tekstboekje

Bron 1

Gentech is juist goed

(1) Onlangs mocht ik bij het Food Film Festival praten over de documentaire *Seeds of Time*, over de Amerikaanse landbouwexpert Cary Fowler, die een bibliotheek bouwt waarin hij het zaad van alle gewassen en alle varianten in de wereld wil verzamelen. Die gewasdiversiteit staat sterk onder druk: van elk gewas cultiveren we nog maar een handvol soorten, verkocht door een handvol zaadproducenten. Steeds grotere monocultuur in tijden van klimaatverandering en bevolkingsgroei betekent volgens Fowler dat we afstevenen op een 'perfecte storm'. Niet voor niets is de zaadbibliotheek gevestigd op het Noorse eiland Spitsbergen, hoog en koud, bestand tegen de heftigste weersomstandigheden en overstromingen. Straks als er hongersnood dreigt omdat onze gewassen massaal verschrompelen of verzuipen, hebben we altijd Fowlers *Doomsday Vault*¹⁾ nog, die als een Ark van Noach²⁾ de wereld weer van biodiversiteit zal voorzien. (2) Ik mocht de film vooraf bekijken en ik moet zeggen dat ik die documentairemakers voor geen cent vertrouw. En dat is niet om wat de film wél vertelt, maar om wat het verhaal achterwege laat. Als je tegenwoordig een film maakt over gewasdiversiteit zonder het ook maar één keer over de genetica te hebben, dan heb je ofwel onder een steen geleefd, ofwel heb je een politieke agenda. Ik vrees het laatste.

(3) Want zo'n heel grote vriezer is natuurlijk leuk, maar het belangrijkste wapen in de strijd voor klimaatbestendige landbouw blijft onbesproken – en dat is gentechnologie. Die enorme rijkdom aan diversiteit die Fowler daar verzameld heeft, kun je vooral fantastisch gebruiken om mee te recombineren. Daar zijn talloze voorbeelden van: een gen uit Afrikaanse rijst kan Aziatische rijst helpen om een bacterieplaag te overleven. En een gen uit Oost-Indiase rijst zou biologische rijstboeren kunnen helpen om zonder herbiciden toch hoge opbrengsten te behalen. De mogelijkheden zijn legio. Fowlers zaadbank moet je vooral zien als een heel grote collectie verschillende legoblokjes waarmee we alles kunnen bouwen wat we willen. (4) En in een nog verdere toekomst is die gigantische vriezer misschien wel helemaal overbodig. Dan kan je die legoblokjes gewoon printen, in synthetische chromosomen. Dan past al die diversiteit op een usb-stickje. Last van langdurige droogte? Dan leg je de bouwtekening voor droogteresistente mais op de tekentafel, eventueel gecombineerd met een hoogrendementvariant, printen, knippen en plakken en het probleem is opgelost. (5) Dat ligt in de toekomst, althans, van de rest van de wereld. In Europa lopen we hopeloos achter. Momen-

teel zijn zelfs de meest basale huis-,
tuin- en keuken-gentechzaden
80 verboden in de EU³⁾. Testveldjes
worden steeds minder toegelaten of
ze worden vernield door activisten. In
de strijd om beter zaad moeten de
Europese ingenieurs meedoen met
85 één hand op de rug.

(6) Er lijkt geen enkel schot in de
zaak te zitten, mede dankzij een
enorme hoeveelheid onzin die wordt
verspreid. Ook nadat 400 miljoen
90 hectare aan gentechgewas en
minstens tien jaar aan consumptie
nog nooit één ongeluk opleverde,
wordt de veiligheid van gengewassen
in Europa toch consequent als
95 'omstreden' bestempeld. Gentech
zou een ramp zijn voor boeren,
omdat ze de zaadjes van hun eigen
planten niet meer mogen hergebrui-
ken voor de volgende ronde. Een
100 heerlijk dramatisch argument. De
gemiddelde politicus of consument
weet toch niet dat het hergebruik van
zaden ook zonder gentech nauwelijks
meer voorkomt in de moderne
105 landbouw.

(7) En dan het heetste hangijzer:
intellectueel eigendom. Een
probleem dat wederom onterecht

wordt gerelateerd aan gentech. Op
110 moderne hybride-zaden, zonder
gentech, zit ook copyright – en
terecht. Ze zijn helemaal niet 'van
ons allemaal'. Modern zaad is het
eindresultaat van een uiterst
115 ingewikkeld ontwikkelingsproces dat,
net als in de farmaceutische
industrie, duur, lang en risicovol is,
mede dankzij de strenge regelgeving.
(8) Dat is meteen ook een belangrijke
120 reden waarom kleine bedrijven
momenteel weinig kans maken. De
kans is groot dat je prachtige,
smaakvolle, ziekte- en
klimaatresistente hoogrendement-
125 tomaten verboden worden, omdat
een of andere EU-ambtenaar toch
nog een keer bevestigd wil zien dat
er na honderd jaar consumptie van
die tomaat nog steeds niemand
130 doodvalt.

(9) U begrijpt: zo blijft Europa in het
stenen tijdperk achter. We zijn
gevangen door onze eigen bizarre
angsten en idealen waarin geen
135 ruimte is voor technologie. We zijn te
ontvankelijk voor het idee dat we ooit
gered moeten worden door een
idealistische Amerikaan en zijn
vriezer.

Rosanne Hertzberger, NRC, 10 mei 2014

*Rosanne Hertzberger is microbioloog. Zij schreef jarenlang een wekelijkse
column voor NRC.*

noot 1 *Fowlers Doomsday Vault*: vrij vertaald: Fowlers kluis voor de dag waarop de aarde
vergaat

noot 2 De Ark van Noach is volgens de Bijbel het schip waarmee Noach, zijn gezin en steeds
een mannetje en vrouwtje van de verschillende soorten landdieren en vogels de
zondvloed overleefden.

noot 3 EU: Europese Unie, een economisch en politiek partnerschap van bijna 30 landen in
Europa

Gentech is voer voor illusies

- (1) Volgens voorstanders van gentech dreigt zonder gentechnologie hongersnood. Gentechnologie zou zorgen voor een hogere opbrengst en landbouw mogelijk maken op uitgedroogde steppes. Na twintig jaar gentech is daar echter nog weinig van te bespeuren. Alleen gentechgewassen die besproeiing met onkruidbestrijders overleven of die hun eigen insecticiden produceren worden op grote schaal verbouwd. Het gaat voor een groot deel om soja voor veevoer en maïs voor biobenzine.
- 5 (2) Waar blijven de gentechgewassen die bestand zijn tegen droogte en die de honger de wereld uithelpen? De Engelse expert David Lawlor heeft dat uitgezocht. Afgelopen dinsdag vertelde hij zijn bevindingen op een symposium van de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen. Het resultaat viel tegen. Er zijn geen voedselproducerende gentechgewassen die tegen droogte kunnen, en ook geen gentechgewassen met verhoogde opbrengst.
- 10 (3) Dat was voor mij heel herkenbaar. In de geneeskunde hebben we hetzelfde. Toen het menselijk DNA in kaart werd gebracht waren de verwachtingen enorm: we zouden Alzheimer, Parkinson en andere ziekten kunnen begrijpen en genezen. Vijftien jaar later likken de onderzoekers en de farmaceutische industrie hun wonden: ondanks miljarden aan DNA-onderzoek glipt de genezing van grote ziekten hen nog steeds door de vingers.
- 20 (4) Dat blijft niet zo; als we stug doorzetten geeft de natuur uiteindelijk haar geheimen prijs. Artsen gebruiken nu al met succes DNA-technieken voor het genezen van kanker. Ook de opsporing van zeldzame ziekten gaat vooruit, maar genezing gaat nog lang duren. Voor gentechvoedsel geldt hetzelfde. Over vijftig jaar bestaan er ongetwijfeld fantastische gentechgewassen, maar op dit moment worden de voordelen zwaar
- 30 overdreven. De gevaren trouwens ook.

Martijn Katan, NRC, 19 april 2014

Martijn Katan is een emeritus hoogleraar in de Voedingsleer.

Bron 3

Wat is er eigenlijk zo problematisch aan de ontlezing?

(1) Nederlanders, met jongeren voorop, lezen massaal minder. Maar wat is daar eigenlijk zo erg aan? De wereld is veranderd, we hebben
5 andere prioriteiten en vinden andere activiteiten leuker. Prima, toch? Waarom dan toch al die ophef?
(2) Als je de berichtgeving over het leesniveau van jongeren tot je
10 neemt, vallen twee conclusies op. Ten eerste dat jongeren basale leeshandelingen niet goed kunnen uitvoeren. Denk hierbij aan het lezen van een brief van de overheid of een
15 medicijnbijsluiter. En ten tweede dat jongeren steeds minder boeken lezen. Vaak staat er een mengmoes van deze conclusies in een nieuwsbericht. De leesvaardigheid
20 holt achteruit, en vervolgens: hoe kunnen we jongeren weer meer boeken laten lezen?
(3) Maar die stap is niet logisch. Leesvaardigheid gaat namelijk over
25 zoveel meer dan het lezen van boeken. Als school vervul je een maatschappelijke plicht. Je leidt toekomstige burgers op en dus aan jou de taak om deze nieuwe
30 generatie te leren schrijven en lezen.
(4) Dit begint al op de basisschool, maar wordt verder uitgewerkt op de middelbare school. Bij het vak Nederlands gaat het erom dat
35 iedereen op taalkundig vlak mee kan draaien in de maatschappij. Concreet betekent dit dat jongeren leren om brieven van de overheid te begrijpen, medicijnbijsluiters te lezen en
40 krantenartikelen te interpreteren.

Maar ook dat zij leren om op een respectvolle manier zelf te participeren in de maatschappij, bijvoorbeeld door te oefenen met het
45 schrijven van een brief aan de gemeente, het indienen van een klacht bij de overheid of het opstellen van een goed opiniestuk.
(5) Het lezen van boeken kan
50 hieraan bijdragen, maar is zeker niet essentieel. Het is veel belangrijker om het vak Nederlands relevant te maken voor jongeren. En op dat vlak kan veel verbetering worden
55 geboekt. Op school zouden we debatten moeten voeren over onderwerpen die jongeren aangaan, opinieartikelen moeten leren schrijven zodat jongeren zich op een
60 volwassen manier kunnen ontwikkelen, rechtszaken moeten naspelen – inclusief griffier en geschreven argumenten –, of we moeten jongeren zelfs laten
65 participeren in gemeentelijke discussies.
(6) Als het lezen van boeken niet van essentieel belang is voor het opleiden van competente lezers en
70 schrijvers, waar komt al die verontwaardiging over het afnemend aantal lezers dan vandaan? En waarom is er zoveel aandacht voor in de media?
75 (7) Het lijkt alsof het lezen van boeken een uitzonderingspositie geniet in onze maatschappij en ons onderwijs, die onterecht is. Begrijp me niet verkeerd: ik ben zelf een
80 lezer en zie ook de vele voordelen

van lezen in. Er zijn weinig andere manieren waarop je zo makkelijk toegang krijgt tot verre oorden en spannende werelden, en een andere
85 kijk op de wereld aangeboden krijgt. Zelfs films prikkelen je fantasie niet op een vergelijkbare manier.
(8) En toch sta ik niet achter de manier waarop middelbare scholen
90 het lezen opdringen aan hun leerlingen. Ondanks het fijne van lezen, blijft het gewoon een hobby. En dwang past niet bij het enthousiasmeren voor een hobby.
95 Stel je voor dat andere hobbyisten dat zouden doen, en je als jongere op de middelbare school opeens een uur per dag moet gaan breakdancen. Daarnaast moet je de kenmerken van
100 minstens drie verschillende stijlen breakdance kunnen beschrijven. En

je moet de invloedrijkste breakdancers van Nederland kennen. Als je dat niet kan, dan krijg je je
105 diploma niet. Heb je er geen talent voor of interesseert het je geen moer? Jammer voor je. Het is goed voor je fysieke gezondheid, dus je moet het gewoon ondergaan.
110 **(9)** We moeten af van het idee dat leesvaardigheid alleen draait om het lezen van boeken. Boeken maken hier maar een klein deel van uit, en zeker jongeren hebben meer baat bij
115 de ontwikkeling van andere leesvaardigheden. Dus laten we focussen op het echte probleem. Hoe kunnen we het vak Nederlands weer relevant maken en jongeren het
120 beste voorbereiden op de maatschappij?

Iwan Raats, Het Parool, 15 juni 2024

Iwan Raats is docent Nederlands en columnist.

Een blik op 21e-eeuwse geletterdheid

- (1) We leven in een aandachtseconomie, waarin verschillende media-kanalen strijden om onze schaars beschikbare tijd. Door middel van meldingen, pushberichten, *clickbaits*¹⁾ en autoplay proberen deze kanalen onze aandacht zo lang mogelijk vast te houden. In de praktijk
5 springen we daardoor echter vaak van het ene naar het andere medium en van het ene naar het andere kanaal. Critici maken zich zorgen over de impact die dit heeft op onze cognitieve vermogens. Zijn we nog wel in staat om informatie aandachtig en kritisch tot ons te nemen, of verwerken we die toch met name snel en oppervlakkig? Vooral over het
10 vermogen van jongere generaties om 'diep' te lezen bestaan zorgen.
- (2) De zorgen over het vermogen van jongeren tot diep lezen zijn niet ongegrond. De internationale leesonderzoeken PIRLS en PISA laten zien dat zowel de leesmotivatie als de leesvaardigheid van Nederlandse kinderen en jongeren in de afgelopen jaren is gedaald. Ze
15 hebben met name moeite met complexere leesvaardigheden zoals het evalueren van en reflecteren op teksten. Daarnaast weten we dat een groot deel van de jongeren afgeleid raakt door berichtjes op hun telefoon tijdens het lezen, dat ze lezen regelmatig inspannend vinden, en dat multitasken – een handeling die met name jongeren veelvuldig
20 uitvoeren – kan leiden tot verminderde concentratie en tekstbegrip.
- (3) Diep lezen is een vorm van lezen waarbij iemand met diepe aandacht leest, dat wil zeggen met een langdurige en intensieve focus. Diep lezen kan verwijzen naar zowel lezen met 'diep begrip', zoals wanneer een lezer een tekst analytisch en kritisch leest, als naar
25 'geabsorbeerd' lezen, waarbij de lezer volledig ondergedompeld raakt in de verhaalwereld van een tekst. Diep lezen wordt vaak in verband gebracht met het lezen van langere en/of complexere teksten, zoals romans, non-fictieboeken, poëzie en (online) artikelen.

Stichting Lezen, 2023, Aandacht voor diep lezen, een blik op 21e-eeuwse geletterdheid

Stichting Lezen werkt aan leesbevordering. Zij genereert en verspreidt kennis over lezen en ondersteunt en verbindt de partijen die er samen voor zorgen dat kinderen en jongeren 'goede en gretige lezers' worden.

noot 1 *clickbaits*: sensationele kopjes voor artikelen, video's en dergelijke, bedoeld om mensen tot een muisklik te verleiden (en zo meer inkomsten te genereren)

Waarom somberen over het nut van meer boeken lezen, wanneer basale normen niet eens meer worden behaald?

(1) Een derde van de Nederlandse jongeren loopt inmiddels de kans als laaggeletterde volwassene te eindigen. Uit onderzoek weten we dat éérst de leesvaardigheid verhoogd moet worden voordat lezers uit zichzelf gemotiveerd zijn om te lezen. Dat niveau gaan die jongeren
5 niet halen, en dus is de kans groot dat ze daadwerkelijk als volwassen laaggeletterden eindigen.

(2) De noodzaak om jongeren te leren lezen om zich als burgers staande te houden is er sinds 1960 niet minder op geworden. Zo biedt het internet een almaar groeiend aantal teksten dat elke lezer voor de
10 uitdagingen stelt om te kunnen nadenken, praten en schrijven over de vragen 'wat staat daar?', 'hoe staat het daar?' en 'waarom staat het er zo?'

(3) In Nederland zijn we sinds de jaren zestig van de vorige eeuw minder in gaan zetten op het lezen van hele boeken. Leerlingen lezen
15 voor hun eindexamen steeds minder, lezen ook minder moeilijke boeken, en hoeven sinds 1999 ook niet meer in het landelijk eindexamen te schrijven over wat het lezen van die boeken hun allemaal aan algemene ontwikkeling heeft bijgebracht. Dat is een probleem, want we weten inmiddels uit ervaring en onderzoek dat meer
20 boeken lezen de algehele leesvaardigheid bevordert.

(4) Het effect van boeken lezen blijkt dus overdraagbaar: leerlingen gaan er álle teksten beter door lezen, omdat ze beter begrijpen in welke wereld ze leven. Een land als Ierland wist in een paar jaar tijd een negatieve curve in leesvaardigheid om te buigen door leerlingen
25 meer boeken te laten lezen. Een groeiend aantal scholen in het primair en voortgezet onderwijs realiseert in Nederland hetzelfde.

Els Stronks, de Volkskrant, 18 maart 2025

Els Stronks is hoogleraar Vroegmoderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht en projectleider bij LeesEvolutie.

Gaan we nu eindelijk stoppen met het verplicht lezen van boeken op scholen?

(1) John Louws, lid van vele jury's voor kinder- en jeugdliteratuur, neemt het in zijn boekje *Kijken is het nieuwe lezen* op voor gamende en netflixende jongeren. Kern van zijn betoog: het gaat om goede verhalen en het is belangrijk dat jongeren die tot zich krijgen. De manier waarop
5 is van ondergeschikt belang. Eindelijk, dacht ik.

(2) Ik vind het een hardnekkig waanidee dat kinderen boeken móéten lezen. Het is belangrijk dat kinderen bijvoorbeeld over de Tweede Wereldoorlog leren, maar moet dat per se met een boek? Een Netflix-serie is ook goed en maakt misschien nog wel meer indruk. Gaan we
10 nu eindelijk stoppen met het verplicht lezen van boeken op scholen, waar de meeste kinderen toch al onderuit proberen te komen door op internet de samenvattingen te zoeken? Ik zie van het verplicht lezen echt het nut niet in.

(3) Er zullen mensen zijn die zeggen dat jongeren te veel op hun
15 telefoon zitten en dat dit slecht is voor hun ogen en houding, maar dat is een boek lezen ook. Het is niet voor niets dat van oudsher in boeken en films slimme kinderen een bril hebben. Dat komt omdat ze veel lezen, daar krijg je slechte ogen van. En van een boek lezen in een verkeerde houding een zere nek. Het kan goed zijn dat kinderen leren
20 om zich lang te concentreren middels een boek, maar wees eerlijk: wie leest er op zijn werk nog 200 bladzijdes?

Maikel Harte, PZC, 17 november 2023

Maikel Harte is columnist en advocaat. Hij schrijft geregeld bijdragen voor de Provinciale Zeeuwse Courant.

Bron 7

Hieronder staat een fragment uit een interview met wetenschapshistoricus Wijnand Mijnhardt.

We hebben het lezen opgezadeld met een verantwoordelijkheid die dat arme lezen helemaal niet aankan

(1) "Maar hoeveel mensen lezen nu echt geregeld een boek, dus niet heel af en toe? Dat zal hooguit de helft van de Nederlanders zijn, waarschijnlijk minder. (...) Naar mijn mening moeten we op een heel andere manier naar het probleem kijken, en om te beginnen accepteren
5 dat leesvaardigheid in een samenleving een soort van natuurlijke bovengrens kent. Hooguit 50 procent van de mensen is in staat werkelijk leesvaardig te worden, dus lange en ingewikkelde teksten te begrijpen. Maar dat accepteren we niet. Want we vinden lezen zo belangrijk. Maar waarom eigenlijk?"

10 *Nou?*

(2) "Omdat we lezen nog steeds beschouwen als grondslag van de kennisoverdracht. Die misvatting danken we aan de burger van de 18de eeuw. Geen kwaad woord over die burger, maar hij heeft ons wél opgezadeld met een ideologische fixatie op lezen waarop veel is af te
15 dingen. Ik denk dat het hoog tijd is de grondslag van de kennisoverdracht aanzienlijk te verbreden. Heel lang verliep kennisoverdracht mondeling en met behulp van aanschouwelijk onderricht.¹⁾ Voor een deel gebeurt dat natuurlijk nog. Nederland behoort tot de economisch en sociaal meest succesvolle naties van de wereld. Klaarblijkelijk is dat
20 mogelijk met de beperkte leesvaardigheidscijfers."

Wilma de Rek, de Volkskrant, 14 maart 2025

Wilma de Rek is chef Boeken bij de Volkskrant.

noot 1 aanschouwelijk onderricht: onderwijs waarbij kinderen leren door te kijken, te doen en te ervaren

Bron 8 Opvoeden in een winstgedreven samenleving is kansloos

(1) Stel je voor: je bent 15 jaar oud, omringd door vrienden op het schoolplein. Kies je voor de verleiding van een glanzende vape¹⁾ in je ene hand
5 of een folder vol waarschuwingen over gezondheidsrisico's in de andere?

(2) Vanuit mijn werk als pedagoog spreek ik regelmatig jeugd-
10 professionals die werken aan voorlichtingsmateriaal tegen vaperen voor jongeren. Doel van het voorlichtingsmateriaal is om Nederlandse jongeren bewust te maken van de
15 gevaarlijke gevolgen van vaperen. Mooi dat er actie wordt ondernomen, maar het enige wat ik kan denken is: kansloos.

(3) Voorlichting over risico's op zichzelf werkt namelijk nauwelijks bij jongeren, die in deze levensfase juist gevoelig zijn voor kortetermijnbeloningen. Dat maakt hen goed in staat om te experimenteren en
25 creatief te zijn, maar maakt hen ook vatbaar voor verleidingen.

(4) Voorlichting voelt daarbij als een kleine pleister op een gigantische wond. Want tegenover dit kleine
30 team aan jeugdprofessionals staan machtige industrieën die vaperen doelbewust zo aantrekkelijk en verslavend mogelijk maken. De schadelijke stoffen en hoge nicotinegehalten in
35 vapes maken ze extreem verslavend. Onderzoek van *RTL Nieuws* laat zien dat er zelfs vapes tussen zitten met een hoeveelheid nicotine van tweehonderd tot vierhonderd sigaretten.
40 Desondanks proberen we jongeren ervan te overtuigen om niet te vaperen in plaats van dat we proberen het

product zelf te verbieden.

(5) Het vape-probleem illustreert een
45 bredere kwestie in onze samenleving: het welzijn van onze jeugd wordt ondergeschikt gemaakt aan economische belangen. Obesitas neemt toe, maar snoep wordt
50 gepresenteerd op kinderhoogte in supermarkten. Al jaren waarschuwen kinderrechtenorganisaties hoe schadelijk 'kindermarketing' is, maar er verandert weinig. We oordelen niet
55 over het beleid van supermarkten, maar vooral over de opvoedvaardigheden van ouders die hun kinderen te veel suiker geven.

(6) Maatschappijcriticus Noam
60 Chomsky legt uit dat in kapitalistische samenlevingen rechten er vooral zijn voor de rijken en voor de machtigen. Met andere woorden, geld en invloed bepalen wie welke rechten en privileges heeft. Hierdoor heeft een kleine
65 groep grootbezitters de touwtjes in handen, ten koste van grote groepen mensen die structureel worden benadeeld.

(7) Die machtsongelijkheid belooft
70 weinig goeds voor de rechten van onze jonge medemensen. Inzetten op positieve en gezonde ontwikkeling van kinderen en jongeren kost grote bedrijven tijd en levert te weinig op. Inspelen op de kwetsbaarheden van jongeren daarentegen werkt vaak erg
75 lucratief. Deze doelgroep gekluisterd houden aan een product of dienst met schadelijke gevolgen heeft
80 daarom prioriteit.

(8) Zo las ik met schrik een artikel in *NRC* over schermtijd bij kleine kinderen en de onschuldig uitziende

85 kinderserie Cocomelon, die ook mijn
kind toen hij twee was verdacht
boeiend vond. Deze serie wordt
getest op peuters. Telkens als er
eentje wegstijgt, wordt iets toege-
90 voegd om de aandacht terug te
halen. Kleine kinderen blijven hier-
door langer kijken, ondanks de
negatieve gevolgen daarvan op hun
prikkelverwerking.

95 **(9)** Een ander voorbeeld:
Nederlandse jongeren besteden
gemiddeld 6,5 uur per dag aan
sociale media, wat vaak leidt tot
slaapproblemen en verminderd
100 concentratievermogen. We laten
leerkrachten hard werken om
jongeren op een veilige manier te
leren omgaan met sociale media,
maar zij staan kansloos tegenover
105 multinationals die apps als TikTok en
Instagram zo verslavend mogelijk
maken.

(10) Kortom, we leggen complexe
pedagogische verantwoordelijkheden
110 te makkelijk bij kinderen, jongeren en
(professionele) opvoeders. Ik pleit
voor een samenleving waarin het
pedagogisch belang vooropstaat en

opvoeden een collectieve verant-
115 woordelijkheid is. De invloed van ons
handelen als volwassenen op de
ontwikkeling van jeugdigen moet
centraal staan bij álle sectoren in
onze maatschappij.

120 **(11)** Overigens ben ik geen voor-
stander van alle risico's wegnemen;
zelfregulatie aanleren blijft een
belangrijk onderdeel van de ontwik-
keling van kinderen en jongeren.

125 Maar tegen de grote bedrijven die
bewust aansturen op het verslaafd
maken van kinderen en jongeren in
onze samenleving kunnen we niet
op.

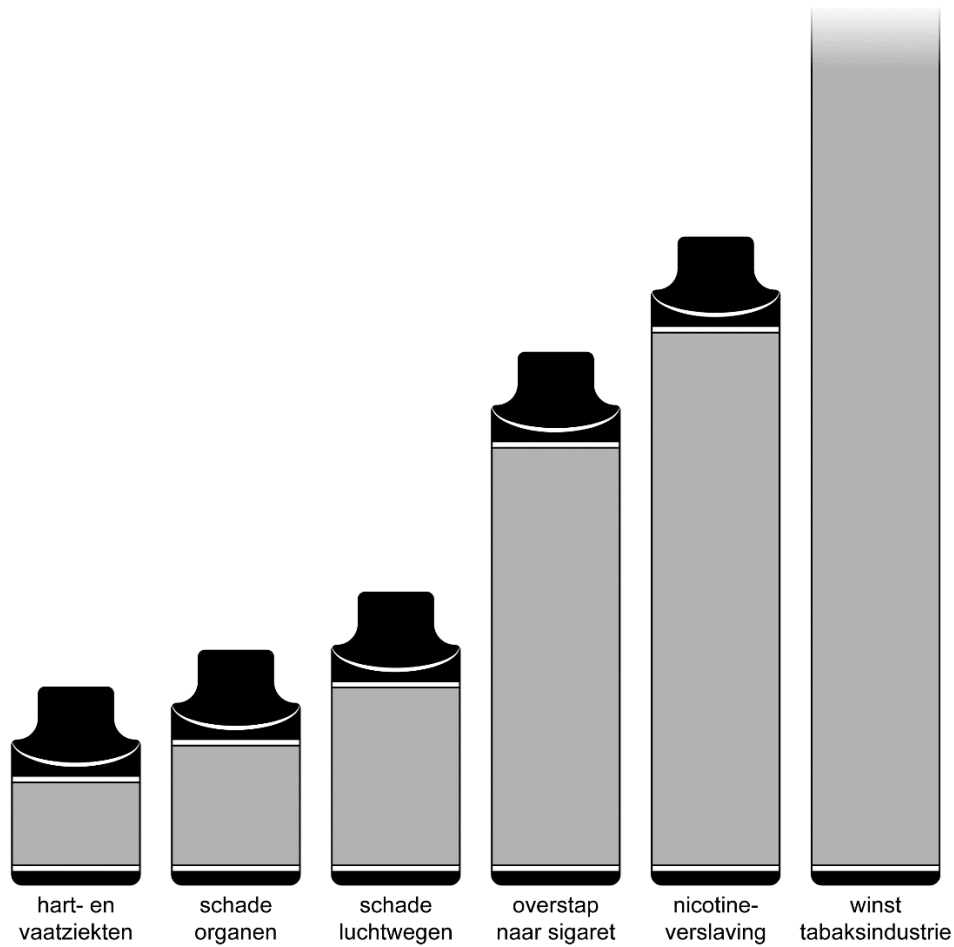
130 **(12)** Stel je een samenleving voor
waarin het welzijn van onze jeugd
écht vooropstaat. Waarin grote
bedrijven innoveren voor gezondheid
in plaats van verslaving. Waarin
135 beleidsmakers kiezen voor lange-
termijnwinst in plaats van snel
resultaat. Een maatschappij die
investeert in de gezonde ontwikkeling
van kinderen en jongeren, zodat die
140 de kans krijgen om op te groeien tot
gezonde en stabiele volwassenen.
Dat is pas echte winst voor iedereen.

Sophie Vermaning, NRC, 10 juli 2024

*Sophie Vermaning is pedagoog en teamleider bij de opleiding Communicatie
en Multimedia Design bij de Hogeschool van Amsterdam.*

noot 1 Een vape of e-sigaret wordt soms gebruikt als alternatief voor het roken van tabak.

Bron 9

Johan van Zanten, Trouw, 11 januari 2025

(Deze bron is bewerkt voor examendoeleinden.)

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.